

Final draft. Lopullisen, julkaistun kirjoituksen viitetiedot:

Paju, Petri: ”Tekninen joulukuusi, tamperelainen innovaatio. Insinöörien yhdistystoiminnan yllättävä sivutuote.” *Kritiikki-lehti* (Turun yliopiston historian opiskelijoiden lehti) 2/2018, 14–18.

Tekninen joulukuusi, tamperelainen innovaatio:
Insinöörien yhdistystoiminnan yllättävä sivutuote

Suomeen perustettiin varhainen ja nykyään pitkäikäisin koulutettujen tekniikan ammattilaisten, etupäässä insinöörien ja arkkitehtien, yhdistys vuonna 1880. Tämä Tekniska Föreningen i Finland toimii edelleen samalla nimellä. Yhdistyksessä aloitettiin 1890-luvulla alakohtaisia kerhoja, jollaisesta kehittyi nykyinen Suomen Arkkitehtiliitto, ja paikallisia alaosastoja, jollaisesta on kasvanut Tampereen Teknillinen Seura. Se on edelleen aktiivinen 125-vuotias. Vuonna 1896 perustettiin Suomenkielisten Teknikkojen Seura, jonka nykyinen jatkaja on Tekniikan Akateemiset TEK. 1800–1900-lukujen vaihteessa nämä kokosivat yhteen tekniikan alojen ammattilaisia ja julkaisivat pääosan tekniikan alan aikakauslehdistä Suomessa.¹

Teknilliset seurat, jollaiseen esimerkiksi Tampereella kuului myös monia apteekkareita ja lääkäreitä, ahkeroivat monenlaisen kehitystyön parissa. Kasvavat kaupungit pyysivät niiltä lausuntoja esimerkiksi vesijohtoverkon kehittämisestä, mitä asioita insinöörit ja muut kaupungin herrat työstivät perusteellisesti ja moneen otteeseen eri vuosikymmeninä 1800-luvun lopulta pitkälle 1900-luvulle asti. Monet yhdistyksistä olivat herraseuroja. Tampereen Teknilliseen Seuraan hyväksyttiin ensimmäinen nainen, lääketieteen tohtori Karolina Eskelin, vuonna 1902, mikä oli varhain verrattuna useimpiin muihin kaupunkeihin, mutta hän muutti jo vuoden päästä Amerikkaan. Seuraava nainen liittyi Seuraan vasta vuonna 1927.

Vähitellen 1920-luvulta lähtien kaupungit palkkasivat aiempaa enemmän insinöörejä virkamiehiksi ja hoitamaan näitä ennen vapaaehtois pohjalta tehtyjä asiantuntijatöitä.

¹ Aunesluoma 2004, passim; Paju ja Mauranen 2018, 49–60.

Yleishyödyllisen kehittämisen lisäksi yhdistykset käsittelivät monen teollisuusalan ja keksintöjen edistysaskelia esitelmissään ja excursioilla.

Tekniikan alan ammattilaisten kehitystyö merkitsi varhain yrityssalaisuuksia ja patenttiasioita, mutta insinöörien ja kumppanien seurat saattoivat myös yllättää muunlaisella kehittämisellä. Tampereella Teknillinen Seura oli rakennuttanut itselleen talon, Grand Hotel Tammerin, 1920-luvun lopulla. Rakennuksessa aloittivat toimintansa hotelli ja ravintola, mutta Seuran talosta varaamissa uusissa klubitiloissa ryhdyttiin kohta keksimään uusia perinteitä.

Pikkujoulut eskaloituvat Tampereella

Tampereen Teknillisen Seuran joulujuhlia oli vietetty mallikkaasti aivan 1800-luvun lopulta lähtien, mutta 1920-luvulla koettiin kuivakkaampi kausi. Varsinkin kieltolain päättyminen vuonna 1932 vaikutti elvyttävästi ja uudistavasti Seuran juhlintaan. Kun vuoden 1934 juhlakomiteaa kiitettiin jälkikäteen, erityismaininnan sai tekninen joulukuusi (tekniska julgranen). Kiitokset kirjattiin ruotsiksi, vaikka pöytäkirja pääosin sanoitettiin suomeksi, mikä johtui ilmeisesti siitä, että juhlan pääjärjestäjien ensimmäinen kieli oli ruotsi. Vuoden 1934 jälkeen joulukuusta ei kuitenkaan merkitty 1930-luvun lopun pikkujoulujuhlista niukkasanaisiin pöytäkirjoihin eikä mainittu 1940-luvulla, joten on mahdollista, että kuusiperinne vakiintui jokavuotiseksi tai erityiseksi numeroksi vasta 1950-luvun alussa. Siitä lähtien se on kuitenkin ollut tamperelaisten insinöörien ja arkkitehtien vakituisena perinteenä, joka on kokenut omanlaistaan evoluutiota.

Joulukuusen tausta yltää vähintään 1500-luvulle, ja tapa yleistyi Suomessa kaupunkiporvariston piirissä 1800-luvun lopulla. Vaatimattomampi, suorastaan minikokoinen pikkujoulukuusi oli erillinen, uudempi osansa joulukuusiperinteestä. Pikkujoulua tai ensimmäisen adventin aattoa vietettiin erilaisissa yhteisöissä ainakin 1890-luvulla. Yliopistojen osakunnat esimerkiksi parodioivat koulujen kuusijuhlia järjestämällä hauskanpidolle omistettuja puurojuhlia, joihin kuului myös joulukuusi ja joulupukki. Näistä aineksista rakentui ennen pitkää myös Tampereen Teknillisen

Seuran pikkujoulujuhla, joissa samalla jalostettiin omaperäistä tamperelaista teekkarihenkisyttä.

Ihmistä on kauan luonnehdittu työkaluja tekeväksi, homo faber. Benjamin Franklin, 1700-luvun amerikkalainen filosofi ja valtiomies, esitti ihmisen määritelmäksi ”työkaluja valmistava eläin”. Tämän teknokraattisen ajattelutavan vastapainoksi monipuolinen tutkija Lewis Mumford tulkitsi teoksessaan *Technics and Civilization* (1934) ihmisen suhdetta tekniikkaan myös leikkisänä ja iloisena, ihmistä ”leikkikaluja valmistavana eläimenä”. Hollantilainen historiantutkija Johan Huizinga ilmaisi samaa 1930-luvun lopulla kirjoittamalla, että ihminen on homo ludens, leikkivä ihminen.

Saman vuosikymmenen alkupuolella Tampereen Teknillisen Seuran pikkujouluissa sai alkunsa erityinen, huumorimielessä rakennettu pikkujoulukuusi – pidempien leikillisten perinteiden jatkona. Siinä jos missä korostui Tampereen insinöörihenkisten miesten leikkipuoli ja luovuus, jota tekniikan kehittämisessä on vuodesta toiseen tarvittu enemmän kuin tavallisesti muistetaan. Vastaavasti Turussa vuodesta 1892 aloittanut samankaltainen Åbo Teknici (Turun Teknikot ry.) -niminen teknillinen yhdistys hiipui varmaan osittain hauskanpidon puutteeseen toisen maailmansodan jälkeen ja lakkautettiin sittemmin. Tampereen tarina kehittyi toisin.

Teknisen joulukuusen ns. evoluutio

Perinteiden puolesta Tampereen Teknillisessä Seurassa puhunut arkkitehti Pentti Turunen kiteytti 1980-luvulla joulukuusen säännöt niin, että kuusi saa olla minkäläinen tahansa, mutta sen tulee olla erilainen kuin aikaisemmat kuuset. Niinpä kaikenlaisia kuusia on nähty. Seuran entisen puheenjohtajan, diplomi-insinööri Jyri Vilpon mukaan kuusen muodolla ei ollut väliä, kunhan esittelijä sanoi sitä kuuseksi. Vuosikymmeniä on ollut tapana, että kuusi myös arvioidaan julkisesti pikkujoulujuhlissa. Kuusen arvostelijoilla oli yhtä vapaat kädet arviointikriteerien kanssa. Olipa yhtenä vuonna näytillä ns. perinteinen, tavallinen joulukuusi, johon oli ripusteltu erityisiä, Seuraan sopivia koristeita.

Yksi legendaarisena muistettu kuusi esiteltiin Seuran pikkujouluissa 1976, jolloin järjestelyistä vastasi Seuran konepajajaosto. Juhlaesitelmän piti professori Gunnar Graeffe Tampereen teknillisestä korkeakoulusta otsikolla ”Ioni-tutkimukset ja sauna”. Vieraina mukana juhlissa oli Jyväskylän Teknillisen Seuran edustajia. Tärkeältä osin heidän ansiostaan tuon vuoden kuusi sai jatkokäyttöä ja erityismaineen. Muistitieto kertoo konepajajaoston taidonnäytteestä: ”Kerrankin joulukuusi oli hitsattu putkista. Yhden oksaputken päässä oli hana, josta halulliset saattoivat tiputtaa mukiinsa joulujuomaa. Sitä mukaa kun kuusen nestepinta aleni, veti rungon sisässä nesteessä kelluva uimuri latvatähteä kohti oikeaa paikkaansa. Kun tähti vihdoinkin oli latvassa, oli kuusikin tyhjä.”² Kuusenkoristeiksi oli ripustettu piirilevyjä.³

[valokuvat: pikkujoulu hanakuusi.] KUVATEKSTI: Konepajajaosto esitteli suuren suosion saavuttaneen ”hanakuusen” Seuran vuoden 1976 pikkujouluissa. (TTSA)

Kuusi muistetaan nimellä ”hanakuusi”. Kekseliäs juomapuu teki niin suuren vaikutuksen jyvaskyläläisiin vieraisiin, että yhden muistikuvan mukaan he veivät sen ”melkein väkisin” mennessään. Konepajajaoston kuusi tosiaan matkasi Jyväskylään, jossa sitä käytettiin ja koristeltiin jälleen keväällä 1977 Jyväskylän Teknillisen Seuran ”noin 75-vuotisjuhlissa”. Tampereen Teknillinen Seura tosin lahjoitti kuusen aivan virallisesti, mikä seremonia on tallennettu arkistosta löytyviin valokuvain. Kuusen käyttöä jatkettiin Jyväskylässä. Näin tamperelaisten Seuran perinteestä levisi vaikutteita.

Kuusen tarveaineina on käytetty mielikuvituksen lisäksi niin betonielementtejä, koivuhalkoja kuin suurta saapasta. Usein kuusen tekijöitä ovat innoittaneet ajan tekniset uutuudet, mutta toisaalta on luotettu myös ajattomiin temoihin. Vuoden 1980 joulukuusi ”koostui TV-kuvaputkesta (jalka), VHF-antennista (runko ja oksat) ja satelliittivastaanotinantennia kuvaavasta sateenvarjosta (tähti). Koristeena oli syksyn

² Seppälä 1983, 58.

³ Mikko Kylliäisen sähköpostikirje 31.12.2016.

kohua herättäneestä television makkaraohjelmasta [sic] muistuttava paketti nakkeja. Kuusen esitteli TTKK:n professori Yrjö Neuvo ja arvosteli arkkitehti Turunen”.⁴

[valokuvat: pikkujoulukuusi 1980] KUVATEKSTI: Vuoden 1980 pikkujoulujen kuusi oli sähkötekniikan ja fysiikan jaoston käsialaa. Huomaa kuusta koristava nakkipakkaus. (TTSA)

Tamperelaisten pikkujoulujen hupinumerot olivat vuosikymmeniä naisilta kiellettyjä, vaikka yhdistykseen kuului joitakin naisjäseniä. Tämä nykyään paheksuttavalta kuulostava käytäntö vapautti varmasti osaltaan tunnelmaa ja ohjelmiston valintaa. 1900-luvun loppupuolella sääntö kumoutui, kun tekniikan asiantuntijoiden seuraan liittyi yhä enemmän naisia.

Vuoden 2001 joulupuun esittelyn sihteeri summasi: ”Kuusi oli tehty pajuista, ollen mukava miesten askare jouluvalmisteluissa. Pajukuusi itsessään edustaa hienosti läpinäkyvyyttä (poliittisesti). Kuusen arvostelija Pentti Turunen kertoi kuusen miellyttävän arkkitehdin silmää. Siinä on valoa, tekniikkaa, pajun hyötykäyttöä ja sen voi myös tarvittaessa maalata. Kuusi hyväksyttiin.”⁵

Pikkujoulukokouksen aiheeksi on valittu myös Seuran pikkujoulun historia. Perinteiden rautaisannoksesta vuonna 2006 vastasi arkkitehti Pentti Turunen, joka oli ensi kerran mukana vuonna 1953. Sihteeri, diplomi-insinööri Pekka Markkula tiivistä kunniajäsenen sekä opponentin sanoman pöytäkirjaan: ”Perinteisesti tilaisuus kolmivaiheisesti, jossa ensin pidettiin ”näkemyksiä laajentava” esitelmä. Esiintyjinä olivat esimerkiksi lääkäri, psykologi tai akupunktiosta tietävä. Toisessa vaiheessa oli kuusi, joka oli ikään kuin välipuhe, aina erilainen, fiksu ja erikoinen. Esimerkiksi vuonna 1956 oli [Unkarin] kansannousun [kukistamisen] johdosta Stalinin saapas. Salainen lisäpöytäkirja laadittiin Tammerin johtokunnan huoneessa, eikä henkilökunta saanut tulla sinne.”

⁴ Kauko Janka: Muistio: Tampereen teknillisen seuran pikkujoulun järjestäminen. Tampere 29.12.1980. TTS:n arkisto, Tampereen kaupunginarkisto; Seppälä 1983, 58.

⁵ TTS:n pöytäkirja 14.12.2001. TTS:n arkisto, Tampereen kaupunginarkisto.

2000-luvun puolivälin jälkeen kuusi on kuin varkain vakiintunut uuden nuorisosaaston tehtäväksi. 2000- ja 2010-luvuilla kuusi on ollut muun muassa pienoismalli Mikontalosta, joka on Hervannassa oleva DDR-tyylinen ja -kokoinen opiskelija-asuntola, jonka ikkunoihin teekkarit sinä vuonna olivat järjestäneet jättimäisen Tetris-pelin, jouluideksin mittauslaitteisto, numero kuusi seinälle heijastettuna ja vuonna 2016 kiky-sopimuksen kuusi minuuttia. Tällä viitattiin maan hallituksen ajamaan kilpailukyky sopimukseen ja erityisesti työajan pidentymykseen. Vuoden 2010 paikkeilla kuusena palveli Juice Leskisen jouluaiheinen levy Kuudessa ollaan. Toisin sanoen nykyisin Seuran ”kuusi” muistuttaa joulukuusta jokseenkin etäisesti.

Lopuksi

Aiemmasta ”joulutekniikan” historian tutkimuksesta tunnetaan esimerkiksi Jaakko Suomisen analysoima joulupukin liikennevälineiden kehitys. Petteri Punakuoron rekikydistä valkoparta on edennyt entispäivän helikopterimatkoihin ja nykyään niin yleiseen autoiluun. Tässä kuvattu teknisen pikkujoulukuusen tarina syventää joulutekniikan tuntemusta uudesta, vain pienen piirin kerrallaan tuntemasta aiheesta, asiantuntijayhteisön juhlakäytäntöjen suunnasta, josta on syntynyt ainakin tämä ennennäkemätön, tiettävästi tamperelainen innovaatio – ja innovaatioperformanssi.

Lienee syytä mainita, että teknisten, räätälöityjen pikkujoulukuusten ohella Tampereen Teknillinen Seura on kehittänyt ympäristössään paljon muuta kuten korkeakoulutusta, esitelmätoimintaa ja historiajulkaisuja. Yhdistys on ollut myös yksi Tampere3 -hanke tukijoista ja tulevan Tampereen uuden yliopiston perustajatahoista. Joka tapauksessa tämä maantieteellisesti melko fokusoidun materiaalin pohjalta on muodostettavissa hypoteesi, jonka mukaan tietty määrä leikkiä palvelee suotuisasti osana yhteisön pitkäjänteistä kehitystä ja ruokkii muutakin toimintaa. Tamperelaisten osalta siihen voi tutustua yhteisön teettämästä uudesta 125-vuotiskirjasta Tekniikkaa hyvässä Seurassa.

Petri Paju

Kirjoittaja on teknologian kulttuurihistorian dosentti Turun yliopistossa.

Kirjallisuus

Aunesluoma, Juhana: Nykyaikaa rakentamassa: Tekniikan akateemisten liitto TEK edeltäjineen 1896–1996. Tekniikan akateemisten liitto TEK, Helsinki 2004.

Koivisto, Kaisa, Nyman, Hannele ja Saloniemi, Marjo-Riitta: Joulupuu on rakennettu: suomalaisen joulukuusen tarina. Tammi, Helsinki 2009.

Niiniluoto, Ilkka: ”Ihminen tekniikan pauloissa.” Airaksinen, Timo (toim.): Minä vuonna 2000: ruoka, henkisyys, sukupuoli, tunteet, järki, tekniikka. Otava, Helsinki 1999, 40–67.

Paju, Petri: ”Ensimmäiset naiset insinöörien ja arkkitehtien yhdistyksissä.” Tekniikan Waiheita 1/2018, tulossa.

Paju, Petri ja Mauranen, Katariina: Tekniikkaa hyvässä Seurassa. Tampereen Teknillinen Seura 125 vuotta. Tampereen Teknillinen Seura, Tampere 2018.

Seppälä, Raimo: Tampereen Teknillinen Seura 90. Toimintavuodet 1943–1983. Tampereen teknillinen seura, Tampere 1983.

Suominen, Jaakko: ”Petteri Punakuonoa mekanisoimassa. Joulupukki ja liikennevälineiden modernisaatio.” Tekniikan Waiheita 4/2005, 21–27.
<https://journal.fi/tekniikanwaiheita/article/view/63791/25099>